

Investointi, kehitys ja työoikeudet

INVESTOINNIN SÄÄNNÖT – TYÖSKENTELY TYÖNTEKIJÖILLE?

I. JOHDATUS INVESTOINTISOPIMUKSIIN

Kansainvälisillä investoinneilla on tärkeä merkitys maailmantaloudessa. Ulkomaisten suorien investointien (Foreign Direct Investment, FDI) kokonaismäärä nousi 1,45 biljoonaan Yhdys-valtain dollariin vuonna 2013, ja vuonna 2014 investointien ennakoidaan nousevan 1,6 biljoonaan Yhdys-valtain dollariin. Suurimman osan näistä investoinneista tekevät monikansalliset yritykset: noin 100 000 monikansallista yhtiötä valvoo yli 900 000 ulkomaista tytäryhtiötä maailmanlaajuisesti. Osaa investoinneista säännellään kansainvälisillä investointisopimuksilla, joita oli yhteensä 3 236 vuoden 2013 lopussa (joista EU:n jäsenvaltioiden osuus noin 1 400). Pelkästään vuonna 2013 neuvoteltiin 44 tällaista sopimusta.

Ulkomaiset suorat investoinnit (FDI) voivat vaikuttaa myönteisesti, jos ne luovat kunnollisia työpaikkoja, parantavat tuottavuutta, panostavat osaamiseen ja teknologian kehittymiseen. FDI tukee myös talouden monipuolistumista, paikallisten yritysten kehittymistä sekä edistää oikeudenmukaista siirtymistä vihreään talouteen. FDI voi kuitenkin myös heikentää ihmisarvoista työtä, kestävästä kehityksestä, tasapuolisuutta ja yleistä hyvinvointia. **Paljon riippuu pe-lisään-nöistä ja siitä, miten ne pannaan täytäntöön.** Ammattiyhdistysaktivistit ovat oikeute-tusti huolissaan siitä, että nykyiset säännöt ovat vääristyneitä ja voivat siirtyä tuleviin sopimukseen. Koska Euroopan unioni on mukana lukuisissa tärkeissä kauppaja investointisopimuksissa, vaarana on koko Euroopan oikeudellisen vaakakupin painuminen sijoittajien puolelle jäsenmaiden ja niiden oikeuksien ja kansalaisten hyvinvoinnin kustannuksella.

On huomionarvoista, että investointisopimukseen sekä kauppasopimusten investointia käsitteleviin osiin sisältyvän sijoittajansuojan avulla on jo uhattu isäntävaltioiden sääntelyoikeuksia. Lisäksi nämä sopimukset sisältävät usein niin sanottuja ISDS-lausekkeitä (Investor-State Dispute Settlement), jotka ovat tietyn tyyppisiä riitojenratkaisumenettelyitä, joiden avulla sijoittaja eli ulkomainen yhtiö

voi ohittaa kansalliset tuomioistuimet ja haastaa hallituksen kansainväliseen välimiesoikeuteen. Jotkut sijoittajat ovat vaatineet oikeusteitse huomattavia rahasummia, joihin on laskettu mukaan sekä väitetyt todelliset tappiot että myös odotettavissa olevien tulevien voittojen menetykset. Tällaisissa tuomioistuimissa ratkaisijoina toimivat usein juuri samat investointiasianajajat, jotka edustavat asiakkaita näissä tuomioistuimissa. Asianajajien on siis edullista tulkita lakia investoijien kannalta suotuisasti. Tuomioistuinten päätökset ovat lopullisia ja sitovia.

Vuonna 2013 jätettiin toiseksi suurin määrä uusia investointikanteita: 56. Tunnettujen tapausten kokonaismäärä on siis jo 568! Suurimman osan vuoden 2013 loppuun mennessä jäte-tyistä kanteista tekivät kehittyneiden maiden sijoittajat (85 %). Kaiken kaikkiaan 53 % investointikanteista tehdään EU:n jäsenvaltioista, suurimmaksi osaksi Alankomaissa, Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Saksassa (vastaavasti 61, 43 ja 39 tapausta). On erityisen huolestuttavaa, että 42 % vuonna 2013 jätetyistä kanteista nostettiin EU:n jäsenvaltioita vastaan ja yli puolet näistä kanteista tehtiin Espanjaa ja Tšekkiä vastaan koskien uusiutuvan energian alalla tehtyjä säädöksiä.

Ammattiliitot ovat selkeästi sitä mieltä, että valtioiden on pystyttävä huolehtimaan itse tärkeistä yhteiskuntapolitiisista tavoitteistaan, joita ovat mm. työntekijöiden oikeudet, ympäristönsuojelu, julkisten hyödykkeiden tarjoaminen (terveydenhuolto, koulutus ja sosiaaliturva) sekä yhtenäisen teollisuuspolitiikan kehittäminen. Investointisäännöksillä voi olla juuri päinvastainen vaikutus, koska ulkomaiset sijoittajat (ja joissakin tapauksissa kotimaisten yritysten tytäryhtiöt) voivat riitauttaa olemassa olevat tai jopa suunnitellut säädökset sillä perusteella, että sijoittajien oikeuksia on loukattu.

Onneksi hallitukset ovat alkaneet tarkastella uudelleen investointisopimuksia ja erityisesti ISDS-mekanismia. Jotkut

hallitukset ovat jopa irtisanoneet sopimuksia, koska ne ovat vaka-vasti huolissaan niiden vaikutuksesta taloudelliseen hallintoon ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Sekä Etelä-Afrika että Indonesia ovat irtisanoneet investointisopimuksia vuonna 2013, ja toiset valtiot seuraavat varmasti perässä. Osa hallituksista pyrkii varmistamaan, että investointisopimukset ovat tasapainoisempia ja sisältävät kestäväan kehitykseen liittyviä lausekkeitä. Toiset hallitukset pyrkivät vakavasti uudistamaan ISDS-järjestelmää.

Vuonna 2013 Euroopan unioni sai yli 150 000 yleisön mielipidettä sen investointipolitiikasta, sillä EU on lähdössä mukaan transatlanttiseen kaupp- ja investointikumppanuuteen (TTIP). On vielä epäselvää, huomioiko Euroopan komissio yleisön huolen ja uudistaako Euroopan parlamentti lähestymistapaansa investointiin (ks. Euroopan

parlamentin päätöslauselma 6. huhtikuuta 2011, Euroopan tuleva kansainvälinen sijoituspolitiikka). Viimeaikaiset neuvotte-lutulokset eivät kuitenkaan herätä luottamusta. Hiljattain neuvoteltu EU:n ja Kanadan va-paakauppasopimus (Comprehensive Economic and Trade Agreement, CETA) sisältää inves-tointia koskevan luvun, jossa ei ole ammat-tiliittojen vaatimia investintisääntöjen uudistuk-sia. EU:n tulisi myös selventää vakuuttavasti, miksi ISDS-mekanismi Kanadan kanssa on yli-päänsä välttämätön.

On olemassa parempi tapa. Euroopan ammatillinen yhteisjärjestö EAY torjuu kaikki investointisopimukset, joka asettavat yritysten voitot kansalaisten oikeuksien edelle. EU:n on muutettava toimin-taansa nyt ja uudistettava lähestymistapaansa investointiin.

II. MITKÄ OVAT HUOLENAIHEEMME?

Huolestamme eivät ole pelkästään teoreettisia. Sijoittajat ovat hiljattain haastaneet hallituksia kansainvälisiin tuomioistuimiin syyttäen hallituksia siitä, että ne ovat laatineet tai toteuttaneet julkisen edun mukaisia lakeja ja määräyksiä. Esimerkiksi ranskalainen monikansallinen yhtiö Veolia on haastanut Egyptin hallituksen oikeuteen, koska se oli nostanut minimipalkkoja Aleksandriassa. Kesäkuussa 2012 Vattenfall haastoi Saksan hallituksen oikeuteen, koska Saksassa päätettiin rajoittaa ydinvoiman käyttöä Japanin Fukushima ydinonnettomuuden jälkeen. Sijoittajat ovat haastaneet hallituksia oikeuteen jopa siitä syystä, etteivät hallitukset ole antaneet riittävä suojaa sijoittajien investoinneille, kun työntekijät ovat menneet lakoon. Näin monikansalliset yritykset käyttävät sijoittajansuojaa ja ISDS-mekanismia keinona saavuttaa yhtiön omia tavoitteita. Tämä lisää veronmaksajien kustannuksia näiden joutues-sa puolustamaan yleistä järjestystä ja yhteisiä sääntöjä. Jopa epäonnistuessaan monikansalliset yhtiöt lisäävät merkittävästi kustannuksia veronmaksajille oikeudenkäyntikulujen vuoksi, ja joskus voivat jopa hillitä sääntelytoimia, jos niiden pelätään johtavan kalliisiin oikeudenkäynteihin.

Seuraavassa esitetään vain joitakin huolenaiheitamme:

Säännöt

Määritelmät: Määritelmät "sijoittaja" ja "sijoitus" voivat olla hyvin laajoja ja voivat sisältää kyseenalaisia investointimuotoja. Näitä voivat olla riskialttiit rahoitusvälineet, kuten futuurit, optiot ja johdannaiset, sekä valtionvelka. Kuten Argentiinan tapauksesta nähdään, hold-out-lainoja antaneet sijoittajat eivät ole taipuneet Argentiinan vaatimukseen velkojen uudelleenjärjestelystä.

Kansallinen kohtelu: Joissakin tapauksissa sopimuksiin sisällytetään laajoja vapauttamissopimuksia varaamalla sijoittumista edeltäviä oikeuksia, jotka rajoittavat valtion harkintavaltaa säännellä ulkomaisten sijoittajien pääsyä markkinoille. Edelleen tuomioistuimet saattavat tulkita syrjimättömyyden periaatteen kieltäviksi sääntelytoimiksi,

joita johtavat "de facto"-syrjintään, vaikka tahallista syrjintää ei olisi.

Suosituimmuuskohtelu: Viime aikoina jotkut välimiehet ovat päättäneet, että suosituimmuuskohtelua koskevien lausekkeiden (Most Favoured Nation, MFN) avulla sijoittajat voisi-ivat vedota parempaan sijoitus-suojaan kolmannen osapuolen sopimuksissa. Näin sijoittajan kotivaltion ja vastaanottavan valtion välinen sopimus voidaan (valikoivasti) kiertää.

Pakkolunastus: Pakkolunastuksen, ja erityisesti epäsuoran pakkolunastuksen, laajat määritelmät ovat mahdollistaneet sen, että sijoittajat ovat pystyneet haastamaan oikeuteen eri-laisia vastaanottavan valtion toimia, joita tehdään yleisen edun vuoksi, kyseenalaisin perustein, että nämä toimet ovat "epäsuoran pakkolunastuksen" muotoja.

Tasapuolinen ja oikeudenmukainen kohtelu: Välimiehet ovat antaneet laajoja tulkintoja oikeudenmukaisesta ja tasapuolisesta kohtelusta määräämällä valtiolle odottamattomia rajoituksia valtion sääntelyvaltaan. Eräs sijoittaja käytti oikeudenmukaisen kohtelun lauseketta ja haastoi oikeuteen Etelä-Afrikan Black Economic Empowerment-lainsäädännön, jonka tarkoituksena on parantaa historiallisesti heikommassa asemassa olevien eteläafrikkalaisten asemaa myönteisillä toimilla työelämässä, etuoikeutetulla pääsillä julkisiin hankintoihin ja myynnin vaatimuksiin.

Täysimääräinen suoja ja turva: Tämän veloitteen laajuus ei myöskään ole selkeä. Kansainväliset välimiehet ovat kuitenkin olleet sitä mieltä, että valtioiden tulee tarjota ainakin lähtötilanteessa viranomaissuojaa ulkomaisessa omistuksessa oleville hankkeille. Jotkut välimiehet ovat myös todenneet, että tähän sisältyy paitsi turvajärjestelyt ulkomaisessa omistuksessa oleville investoinneille, mutta myös turva muilta häirinnän muodoilta, jotka eivät aiheuta fyysistä uhkaa omaisuudelle. Sijoittajat ovat hyödyntäneet täysimääräisen suojan ja turvan periaatetta ja haastaneet oikeuteen hallituksia, kun työntekijät ovat menneet lakoon yritystä vastaan tai järjestäneet suurmielenosoituksia.

Umbrella-lausekkeet: Investointisopimuksiin ei tulisi sisällyä lausekkeitä, jotka tuovat perus-sopimuksiin sijoittajien sopimusoikeuksia, jolloin nämä saavat paljon vahvemman suojan. Tyypillisenä huolenaiheena on sopimuksen vakauttamislauseke, joka pyrkii suojaamaan sijoittajia muutoksilta, joita lakiin tai valtion päätöksiin mahdollisesti tehdään sopimuksen voimaan astumisen jälkeen.

Pääoman valvonta: Sijoitus sopimukset mahdollistavat yleensä sen, että sijoittajat voivat vapaasti siirtää varoja ulkomaille. Valtioilla voi olla perusteltuja syitä rajoittaa tai keskeyttää väliaikaisesti varojen siirrot, erityisesti kun kyseessä ovat maksutasetta koskevat ongelmat.

Täytäntöönpano: ISDS-mekanismi

Ulkomaiset yritykset välttelevät kotimaisia tuomioistuimia: Vaikka Euroopan unioni väittää suosivansa kotimaisia tuomioistuimia, sijoittajat voivat vapaasti valita, haastavatko isäntämaan kotimaisissa tuomioistuimissa vai siirtyvätkö suoraan kansainväliseen välimiesmenettelyyn ISDS-mekanismiin mukaan. Perinteisesti osapuolten on edellytettävä loppuun paikalliset oikeustoimet edellytyksenä kantteen saamiselle kansainväliseen tuomioistuimeen. Sama periaate pätee ihmisoikeustuomioistuimiin, kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. Suora pääsy kansainväliseen välimiesmenettelyyn antaa ulkomaisille yrityksille edun

kotimaisiin yrityksiin nähden, jotka eivät pysty vetoamaan ISDS:ään, vaikka niitä koski-sivat samat periaatteet.

Sijoittajien ja valtion säännösten laajuus: Sijoittajat voivat riitauttaa ISDS-mekanismiin kautta monenlaisia lakeja, joilla pyritään edistämään yleisen edun mukaisia tavoitteita (kansanterveys, ympäristö ja työ). Eräs tunnetuimmista sijoittajien pyrkimyksistä riitauttaa yleisen edun sääntely on ollut haastaa oikeuteen tekstittömät ja mainoksettomat tupakka-askit, joita jotkut maat ovat ottaneet käyttöön kansanterveystoimenpiteenä tupakoinnin vähen-tämiseksi.

Eturistiriidat: Investointituomioistuimet koostuvat yleensä pitkälle erikoistuneista kaupallista lakimiehistä, jotka toimivat kansainvälisissä asianajotoimistoissa. Lakimiehet eivät siis välttämättä ole puolueettomia tuomareita, vaan asianajajia, joilla on muitakin asiakkaita ja joille on edullista tulkita sopimuksia sijoittajien kannalta myönteisesti. Vaikka onkin olemassa ohjeita, jotta vältetään eturistiriidat kansainvälisessä välimiesmenettelyssä, nämä ovat olleet kansainvälisten välimiesten laatimia ja heidän itsensä valvomia.

Ei muutoksenhakua: Oikeudellisten virheiden korjaamiseksi ei ole olemassa muutoksenhakumekanismia, joten valtioiden on pakko tyytyä välimiespaneelien antamiin oikeudellisesti kyseenalaisiin päätöksiin. Jotkut välimiestuomiot ovat räikeässä ristiriidassa kansainvälisen oikeuden kanssa.

III. MITÄ AMMATTILIITOT HALUAVAT?

Nykyiset TTIP-neuvottelut EU:n ja Yhdysvaltojen välillä, kuten myös CETA, ovat nostaneet ISDS:n valokeilaan. Vaikka TTIP:tä koskevat neuvottelut ovat vielä alkuvaiheessa, kummankin osapuolen neuvottelijat ovat ilmaisseet halunsa sisällyttää ISDS-mekanismi sopimukseen osana laajempaa investointikokonaisuutta. EAY on kampanjoinut investointisääntöjen vääroista ja ISDS-mekanismista uhkana demokratialle ja työntekijöiden oikeuksille vuodesta 2009 lähtien osana edunvalvontaa reiluja investointisääntöjä varten Lissabonin sopimuksen jälkeen, joka teki investoinnista Euroopan toimivallan.

Seuraavassa muutamia ideoita:

1. Euroopan unionin toimielimet ovat hyväksyneet ajatuksen, että mailla on oikeus säännellä ja ettei investointisopimusten tulisi rajoittaa jäsenvaltioiden mahdollisuutta toteuttaa tarvittavia toimenpiteitä oikeutettujen julkisen politiikan tavoitteiden toteuttamiseksi. Sijoittamista koskevilla säännöissä on tehtävä selväksi, että sääntelytoimet, joilla suojellaan kansalaisten hyvinvointia ja jotka eivät ole tarkoituksellisesti syrjiviä, eivät muodosta sopimusrikkomusta. Päinvastoin, investointisopimuksen tulisi edistää kansalaisten hyvinvointia.

2. Sopimusten tulisi sisältää vahvoja sitoumuksia ratifioida ja panna täytäntöön työntekijöiden perusoikeuksia. Hallitusten on myös sitouduttava siihen, etteivät ne vähennä tai heikennä työelämän normeja houkutellessaan ulkomaisia

investointeja. Työntekijöiden tulisi myös pystyä nostamaan kante hallitusta vastaan, jos tämä ei noudata sitoumuksia. Jos vastakkaista päätöstä ei noudateta, voitaisiin varata sanktiomahdollisuus.

3. Ennen tällaisten sopimusten solmimista hallitusten on sitouduttava toteuttamaan ihmisoikeuksien vaikutustenarviointeja yhteistyössä työntekijöiden kanssa ja ryhdyttävä toimiin tulosten perusteella.

4. ISDS:lle on vaihtoehtoja. EAY:n päätöslauselma Euroopan unionin sijoituspolitiikasta (linkki alla) kehottaa sijoittajia käyttämään kotimaisia tuomioistuimia. Jos sen jälkeen on syytä epäillä, etteivät sijoittajan oikeudet vieläkään olisi suojattu ja, riidan ratkaisemiseksi voitaisiin käyttää vaihtoehtoisia riitamekanismia tai valtioiden välistä välimiesmenettelyä. Yritykset voivat myös ottaa vakuutuksia, jos ne haluavat saada lisäsuojaa tehdessään ulkomaisia investointeja. Yritykset ovat tehneet näin jo vuosikymmenien ajan instituutioiden kuten monenkeskisen investointitakauslaitoksen (Multilateral Investment Guarantee Agency, MIGA) kautta.

5. Investointisopimuksissa on varmistettava ainakin se, että sijoittajat noudattavat isäntävaltion lakeja, kun investointeja perustetaan ja operoidaan. Jos isäntävaltio on lakeja ei noudateta, sijoittajilta tulisi evätä sopimuksen tuomat suojat. Sijoittajien tulisi myös olla vastuussa rikkomuksista toimitusketjuissaan.

6. Vaikka Euroopan unioni tukee edelleen ISDS-mekanismeja, sen on ryhdyttävä toimenpiteisiin hillitäkseen väärinkäytöksiä. Sijoittajia voitaisiin esimerkiksi vaatia käyttämään täysimääräisesti kansallisia tuomioistuimia ennen kanteen jättämistä kansainvälisellä tasolla. Näiden tuomioistuinten toiminnan ja tulosten on lisäksi oltava paljon avoimempia. Sen varmistamiseksi, että välimiehet tekevät laadukkaita ja johdonmukaisia päätöksiä, tulisi myös olla valituskeinoja. On tärkeää, että poistamme eturistiriidat,

jotka ovat nykyään yleisiä, sillä monet investointi-tuomarit edustavat myös asiakkaita ja siten todennäköisemmin hyväksyvät sijoittajille edullisia tuloksia, jotka hyödyttäisivät niitä tulevaisuudessa. Epätasa-arvo sijaitsee itse ISDS:n kivijalassa, sillä se antaa etuoikeuksia ulkomaisille sijoittajille enemmän kuin muille taloudellisille toimijoille, kotimaisille sijoittajille tai eturyhmille, kuten kuluttajille tai työntekijöille, antamalla niille oikeuden päästä eriytyneisiin tuomioistuimiin harjoittamaan pakkolunastuskanteita.

IV. AMMATTILIITTOJEN TIETOLÄHTEET INVESTOINTIVIRROISTA, KANSAINVÄLISISTÄ INVESTOINTI-SOPIMUKSISTA JA ISDS:STÄ

Katso tarkempi kuvaus edellä käsitellyistä ja muista kysymyksistä:

EAY:n päätöslauselma EU:n sijoituspolitiikasta, 19. maaliskuuta 2013, verkkosivulla

http://www.etuc.org/documents/etuc-resolution-eu-investment-policy#.UyMJW_IdX0Q

<http://www.business-humanrights.org/SpecialRepPortal/Home/Materialsbytopic/Investment>

http://ces.iisc.ernet.in/envis/sdev/investment_model_int_handbook.pdf

http://www.iisd.org/pdf/2011/investment_treaties_why_they_matter_sd.pdf

<http://www.ips-dc.org/reports/070430-challengingcorporateinvestorrule.pdf>

<http://justinvestment.org/2010/08/investment-rules-in-trade-agreements/>

http://publications.gc.ca/collections/collection_2012/dd-rd/E84-36-2009-eng.pdf

http://unctad.org/en/publicationslibrary/wir2013_en.pdf

